

تحلیل عاملی عوامل پیش‌برنده و بازدارنده توسعه اجتماعی

(مطالعه موردی: شهرستان کرج - ۱۳۸۹)

شیدرخ سادات حبیب‌زاده^۱ - کارشناس ارشد توسعه روستایی، دانشگاه تهران

هوشنگ ایروانی - استاد دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران

خلیل کلانتری - استاد دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران

پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۳/۲۸

دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۱۱/۱۸

چکیده

موضوع توسعه اجتماعی گفتمانی است که اندیشمندان علوم اجتماعی از اواخر قرن بیستم تاکنون به آن توجه کرده‌اند. هر جامعه‌ای که در جهت توسعه اجتماعی تلاش می‌کند، باید به گونه‌ای برنامه‌ریزی کند که با شناخت درست عوامل پیش‌برنده تقویت و عوامل بازدارنده تضعیف شوند. تحقیق حاضر، با هدف دستیابی به درکی عمیق از توسعه اجتماعی در روستاهای شهرستان کرج، به روش پیمایشی، توصیفی، تحلیلی انجام شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۱۲۴ نفر تعیین شد که برای اطمینان بیشتر ۱۵۰ نفر انتخاب شد. این تعداد (۶۳۵۴ نفر) از بین جامعه آماری مردان و زنان عضو خانوار کشاورزان ساکن روستاهای شهرستان کرج، انتخاب شدند. برای انتخاب روستاها از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای و برای انتخاب افراد از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شد. اطلاعات لازم از طریق پرسشنامه‌ای که روایی آن بر اساس نظرخواهی از کارشناسان و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ (بالای ۰/۷) به تأیید رسید، جمع‌آوری و با استفاده از نرم‌افزار SPSS و تکنیک تحلیل عاملی تحلیل شد. بر اساس نتایج تحلیل عاملی، عوامل پیش‌برنده توسعه اجتماعی محیط زیست (۱۶/۱۷٪)، حمل و نقل (۱۰/۳۷٪)، اشتغال زنان (۹/۶۶٪)، ارتباطات (۹/۵۳٪)، همبستگی اجتماعی (۸/۸٪)، روابط خانوادگی (۷/۶۹٪)، درخواست کمک از دیگران (۶/۲۴٪)، و علاقه به کار (۵/۶۹٪) شناخته شد و در مجموع ۷۳/۹۷ درصد از واریانس کل را تبیین کرد. عوامل بهداشت سنتی (۱۴/۳۶٪)، عدم احساس نیاز به آموزش (۱۱/۹۲٪)، عدم احساس امنیت (۱۱/۲۵٪)، بی‌اعتمادی به دیگران (۱/۱۰٪)، خوداتکایی منفی (۹/۸۴٪)، و درون‌گرایی (۸/۱۱٪) جزء عوامل بازدارنده توسعه اجتماعی شناخته شد و ۶۵/۵۱ درصد از واریانس کل را تبیین کرد.

کلیدواژه‌گان

تحلیل عاملی، توسعه اجتماعی، شاخص‌های اجتماعی، شهرستان کرج، عوامل پیش‌برنده و بازدارنده.

مقدمه

توسعه جریانی است مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی، تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری‌ها، ریشه‌کن کردن فقر مطلق (Todaro, 2006). توسعه امری چندبعدی شامل ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، انسانی، و اجتماعی است. فرایند توسعه اجتماعی فراگیرترین بعد توسعه است که موجب بهبود مستمر کیفیت زندگی فرد و جامعه می‌شود. توسعه اجتماعی از مفاهیمی است که با شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوندی تنگاتنگ دارد و در ابعاد عینی بیشتر ناظر بر بالابردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش، و چگونگی گذران اوقات فراغت است (توسلی، ۱۳۷۲، ۴۳۸). توسعه اجتماعی همچنین مسیری است برای ارتقای مستمر جامعه و نظام اجتماعی، با بهره‌گیری از مواهب طبیعی، بهبود روابط اجتماعی، و امکان رشد افراد از جنبه‌های گوناگون انسانی و نیز نهادسازی و تقسیم دوباره نقش‌های اجتماعی برای دستیابی به عدالت و وفاق و افزایش ضریب امنیت اجتماعی (کلانتری و گنجی، ۱۳۸۴، ۱۴۷). توسعه اجتماعی پدیده‌ای است که عنایت به آن رشد همه‌جانبه را در جامعه فراهم می‌آورد. جوامعی که از لحاظ توسعه مشکل دارند، قطعاً با بحران‌ها و آسیب‌های اجتماعی مواجه خواهند شد و برای جلوگیری از بروز نابسامانی باید با شناخت امکانات و بهره‌گیری از همه توانمندی‌ها و برنامه‌ریزی دقیق به توسعه اجتماعی دست یابند.

توسعه اجتماعی ایران اهمیت و ضرورت علمی و اجتماعی خاصی دارد. جامعه امروز ایران از نظر اجتماعی دچار پس‌افتادگی توسعه است و اگر برای رفع آنتلاشی صورت نگیرد، آسیب‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی فزونی خواهد یافت. بنابراین، کار در زمینه ابعاد اجتماعی توسعه متوازن و همه‌جانبه ایران، هم در بعد علمی و هم در بعد اجرایی، به طور جدی باید دنبال شود. هر جامعه‌ای که در جهت توسعه اجتماعی تلاش می‌کند باید به گونه‌ای برنامه بریزد که با شناخت درست عوامل پیش‌برنده را تقویت و عوامل بازدارنده را تضعیف کند. پژوهش حاضر نیز بر این اساس شکل گرفته است و درصدد است با شناخت این عوامل و ارائه پیشنهادهای لازم سبب بهبود عوامل پیش‌برنده و تضعیف عوامل بازدارنده در منطقه مورد مطالعه گردد و زمینه‌های لازم را جهت ارتقای سطح توسعه اجتماعی فراهم آورد. برای این نوع تحقیقات بهترین شیوه استفاده از پرسشنامه است. استفاده از نرم‌افزارهای محاسباتی، مانند SPSS، نیز زمینه داده‌پردازی را آسان‌تر می‌کند. به کمک روش‌های یادشده، عوامل توسعه اجتماعی در این تحقیق بررسی شد. مقاله

حاضر در پی پاسخگویی به پرسش‌هایی است که در پی می‌آید:
 مفهوم توسعه اجتماعی و عوامل و مؤلفه‌های آن از دیدگاه اندیشمندان مختلف چیست؟ عوامل پیش‌برنده و بازدارنده توسعه اجتماعی کدام‌اند؟ راهکارها و پیشنهادهای راهبردی برای بهبود وضعیت توسعه اجتماعی در منطقه مورد مطالعه کدام‌اند؟

پیشینه پژوهش

مقوله توسعه اجتماعی مفهومی نوین در مباحث توسعه است که چندی است جایگاه خود را در عرصه مطالعات علوم اجتماعی باز کرده و نسبت به دیگر انواع توسعه، به‌ویژه توسعه اقتصادی و سیاسی، که در محافل عمومی و دانشگاهی درباره آن‌ها بحث می‌شود، به این مقوله و مفاهیم و معیارها و ابعاد آن توجه شایسته مبذول نشده است.

بررسی بهترین لغت‌نامه‌های جامعه‌شناسی، از سال ۱۹۵۰ تا ۱۹۹۶ نشان می‌دهد درباره مسئله توسعه اجتماعی فقر منابع اطلاعاتی وجود دارد. بررسی منابع فارسی آن سال‌ها نیز نشان می‌دهد که در آن‌ها فقط به مدیریت و کاربرد توسعه اجتماعی توجه شده است (پیران، ۱۳۸۲). اما در دهه‌های اخیر توجه دانشمندان علوم اجتماعی به این مقوله افزایش یافته است و توسعه اجتماعی توانسته جایگاه خود را میان مباحث توسعه باز کند. درباره مفهوم توسعه اجتماعی اندیشمندان مختلف نظرهای گوناگون ارائه کرده‌اند که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

کوثری (۱۳۸۷) در مطالعه خود توسعه اجتماعی را فرایندی می‌داند که دو هدف و کارکرد بنیادی دارد. در کارکرد اول مسئله مهم، خواسته‌ها و امیال مادی- فیزیکی انسان است؛ نظیر ثروت و رفاه و خدمات. بر اساس این رویکرد بر فعالیت‌ها و نهادهایی نظیر بهداشت، تغذیه، خدمات و تأمین اجتماعی، اشتغال، و ... تأکید می‌شود. کارکرد دوم گروه‌ها و افراد را به رسمیت می‌شناسد و به حضور برابر آن‌ها در جامعه توجه دارد و اهداف فرهنگی و انسانی را دنبال می‌کند. در این رویکرد بر اهدافی نظیر مشارکت، انتخاب، آزادی، خلاقیت، و برابری تأکید می‌شود.

محمدیان (۱۳۸۴) توسعه اجتماعی را برقراری نظم و عدالت اجتماعی از طریق ایجاد تغییرات اجتماعی می‌داند. نقش دولت و حکومت در برقراری عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر بسیار حائز اهمیت است. نقش شهروندان نیز در جایگاه مدافعان حقیقی حقوق شهروندی خود و دیگران در تحقق توسعه اجتماعی همه‌جانبه بسیار اساسی می‌نماید.

ازکیا و غفاری (۱۳۸۱) بر این باورند که توسعه اجتماعی در پی بهبود وضعیت اجتماعی

افراد یک جامعه به دست می‌آید. برای تحقق چنین بهبودی تغییر در الگوهای دست‌وپاگیر و زاید رفتاری و شناختن و روی آوردن به نگرش و آرمان و اعتقادی مطلوب‌تر بایسته است. بانک جهانی توسعه اجتماعی را فرایند ایجاد دگرگونی‌های بنیادی در ساختارها و روابط اجتماعی با انگیزه تحقق اهداف ادغام اجتماعی، انسجام اجتماعی، و پاسخگو کردن کارگزاران و سازمان‌های صاحب‌قدرت و مسئول در برابر صاحبان حق تعریف می‌کند. مرکز توسعه منطقه‌ای ملل متحد (UNCRD) توسعه اجتماعی را برآوردن نیازهای مادی و دست‌یافتن به اهداف اجتماعی، مانند برابری و عدالت اجتماعی و اقتصادی، می‌داند. توسعه اجتماعی تلاشی جهت‌دار است که وقوع آن در جامعه به صورت تدریجی رخ می‌دهد و نتیجه فرایندی تاریخی محسوب می‌شود. توسعه اجتماعی فرایندی است که ضمن آن نهادهای اجتماعی و مناسبات اجتماعی به صورت مستمر به سوی اهداف مطلوب دگرگون می‌شوند (احمدی، ۱۳۸۶، ۷۶ و ۷۷).

Estes (۲۰۰۱) بر این باور است که توسعه اجتماعی در جست‌وجوی رفاه مادی و اجتماعی مردم در همه سطوح جامعه است. او برآوردن نیازهای اساسی را همراه افزایش سطح آزادی برای توسعه اجتماعی ضروری می‌داند. نانسی (۲۰۰۰) توسعه اجتماعی را با حقوق انسانی، حق توسعه، و حق برخورداری از خدمات با کیفیت بالا در ارتباط می‌داند و مسئولیت‌پذیری را لازمه توسعه اجتماعی معرفی می‌کند.

Ladburry & Kinear (۱۹۹۵) توسعه اجتماعی را سیاستی اجتماعی معطوف به توزیع ثروت، رفاه، بیمه عمومی، و تأمین اجتماعی می‌دانند.

آنچه مسلم است، نقطه شروع برای برنامه‌ریزی در زمینه توسعه اجتماعی تعیین مؤلفه‌ها و عوامل توسعه اجتماعی است. توسعه اجتماعی مانند انواع دیگر توسعه مؤلفه‌ها و عوامل متعددی دارد که هر یک نقشی مؤثر در فرایند توسعه ایفا می‌کنند. پژوهشگران در تحقیقات خود عوامل و مؤلفه‌های مختلفی را در امر توسعه اجتماعی مهم ارزیابی کرده‌اند که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

رضایی اسکندری (۱۳۸۹) در پژوهش خود توسعه اجتماعی کشورهای منطقه را بر اساس شاخص‌های دو مؤلفه آموزش و بهداشت بررسی کرده است. او از نظر آموزشی از شاخص‌هایی چون وضعیت سواد و ثبت‌نام در دوره‌های مختلف ابتدایی و متوسطه و پایانی و برابری جنسیتی بهره گرفت و از نظر بهداشتی نیز از شاخص‌هایی نظیر امید به زندگی و میزان مرگ‌ومیر کودکان و مادران و دسترسی به آب سالم و تسهیلات بهداشتی استفاده کرد و در نهایت به این

نتیجه رسید که، در مقایسه توسعه اجتماعی کشورهای آسیای مرکزی، قزاقستان از دیگر کشورهای منطقه جلوتر است و در مدت بررسی شده نیز رشد قابل توجهی کرده است.

فیروزآبادی، حسینی و قاسمی (۱۳۸۹) نیز در تحقیق خود از سیزده شاخص ضریب جینی درآمد روستایی و شهری، میزان بیکاری، میزان مشارکت اقتصادی (اشتغال)، تعداد افراد به پزشک، تعداد افراد به تخت درمانی، تعداد افراد به داروخانه، مرگومیر اطفال زیر یک سال، سهم اشتغال در بخش صنعت، درصد فارغ‌التحصیلان فنی و حرفه‌ای به کل فارغ‌التحصیلان دوره متوسطه، میزان شهرنشینی، امید به زندگی در بدو تولد، و میزان باسوادی برای تعیین سطح توسعه اجتماعی در استان‌های کشور استفاده کردند و در نهایت به این نتیجه رسیدند که استان یزد بیشترین و استان کهگیلویه و بویراحمد کمترین سطح توسعه اجتماعی را دارند و با رتبه‌بندی به دست آمده از استان‌ها، میزان همبستگی وضعیت توسعه اجتماعی با سرمایه اجتماعی استان‌ها را سنجیدند.

لشکری (۱۳۸۷) از شاخص‌های کمی - نظیر سطح زندگی (میزان تنوع در دسترسی به غذا و مسکن و پوشاک و خدمات دیگر نظیر بهداشت خوب، آموزش، فراغت، و ...)، اشتغال کامل، میزان باسوادی، تولید (درآمد) سرانه، رشد جمعیت، میزان بار تکفل، امید به زندگی در بدو تولد، میزان مرگومیر کودکان، توزیع درآمد، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، میزان پوشش انواع بیمه، منابع اجتماعی تولید کالا یا خدمت، نوآوری و خلاقیت - و شاخص‌های کیفی - مانند آزادی انتخاب، آرمان‌های نوین‌سازی، خواست سیاسی، عزت نفس جامعه، ثبات و امنیت - و شاخص‌های منفی - مانند تورم، سوء تغذیه، هزینه‌های اجتماعی تولید کالا یا خدمت، وجود انواع دوگانگی، عدم اطمینان، فقر، میزان آلودگی محیط زیست، سطح بالای معلولیت - استفاده کرده است.

کوثری (۱۳۸۷) آموزش و پرورش، اشتغال، درآمد، امنیت شغلی، حمایت‌های اجتماعی، بهداشت و سلامت، و مشارکت مدنی را شاخص‌های توسعه اجتماعی معرفی کرده است. او در تحقیق خود فقط آموزش و پرورش و درآمد و بهداشت را، که از شاخص‌های مهم توسعه اجتماعی‌اند، برگزیده و نقش ICT و به‌ویژه اینترنت را در آن‌ها بررسی کرده است.

عزمی (۱۳۸۷) چالش‌ها و موانع موجود در راه رسیدن به توسعه اجتماعی را ایست‌گرایی، جهانی شدن، پایین بودن سطح سواد، نابرابری اجتماعی، و مدرنیسم می‌داند و مهندسی فرهنگی و توسعه مبتنی بر دانایی را جزء راهکارهای فایده‌آمدن بر این موانع معرفی می‌کند.

رضایی (۱۳۸۶) در تحقیق خود تلاش کرده با ارائه تعاریف و شاخص‌های توسعه اجتماعی

شرایط تحقق آن را در ایران بررسی کند. شاخص‌های توسعه اجتماعی در این تحقیق در دو دسته شاخص‌های کمی و کیفی معرفی می‌شوند. شاخص‌های کمی عبارت‌اند از توزیع و دامنه نابرابری به‌ویژه در زمینه غذا و مسکن، آموزش و پرورش، بهداشت عمومی، و رشد جمعیت و شاخص‌های کیفی عبارت‌اند از مشارکت اجتماعی، وفاق اجتماعی، سرمایه اجتماعی، ظرفیت‌سازی و ایجاد فرصت، توانمندسازی، تبعیض‌زدایی، شهروندمحوری، امنیت فردی و جمعی، عدالت اجتماعی، و فقرزدایی مشارکتی. همچنین در این مقاله نبود آزادی، کاهش مشارکت، ضعف همبستگی ملی، بی‌ثباتی سیاسی و اجتماعی، و نبود عدالت اجتماعی موانع توسعه اجتماعی معرفی شده‌اند.

احمدی (۱۳۸۶) در پژوهش خود کاستن نابرابری‌ها و افزایش سطح کلی زندگی مردم، محو فقر، گسترش فرصت‌های شغلی برای جمعیت در حال رشد، رشد درآمد سرانه، افزایش استانداردهای سلامت و تندرستی، گسترش و ارتقای سطح آموزش و پرورش به صورت عام، تأمین مسکن و بهداشت، بسط نهادهای غیر دولتی، بسط آزادی‌های اساسی و سیاسی، امنیت عمومی، تقویت و توسعه مطبوعات برای اطلاع‌رسانی شفاف، و پاسخگوبودن مسئولان در مقابل مردم را شاخص‌های توسعه اجتماعی معرفی کرده‌است و در ادامه اهمیت توسعه اجتماعی را در ارتقای سطح زندگی و پیشرفت همه‌جانبه کشورها و رابطه آن با امنیت ملی شرح داده‌است. کریمی (۱۳۸۴) توسعه اجتماعی را با مفاهیم و شاخص‌هایی نظیر عدالت اجتماعی، وحدت و انسجام اجتماعی، کیفیت زندگی، کیفیت افراد، و ظرفیت‌های انسانی شناسایی کرده است.

حاجی‌ابراهیم‌زاده (۱۳۸۳) در پژوهش خود هفت مؤلفه را همراه معیارها و شاخص‌های درونی آن‌ها برای بررسی توسعه اجتماعی یاد کرده است. وحدت و وفاق اجتماعی (کاهش تضادها و تنش‌های قومی- فرهنگی)، عدالت اجتماعی (کاهش نابرابری بین زن و مرد، توزیع مناسب درآمد و ثروت، کاهش شکاف بین مناطق و شهر و روستا)، رفاه و سطح زندگی (خدمات زیربنایی و تسهیلات، آموزش و پرورش، بهداشت، تغذیه، مسکن)، نظام تقسیم نقش‌های اجتماعی (تفکیک قوا، میزان بوروکراسی) ظرفیت و کیفیت انسانی (میزان باسوادی، میزان شهرنشینی، میزان تحصیلات دانشگاهی، ضریب اشتغال، بهره‌وری)، سرمایه اجتماعی (اعتماد، هنجارها، شبکه‌ها)، امنیت اجتماعی (سیاسی، اقتصادی، قضایی، فرهنگی) از شاخص‌های این مقاله بوده است.

معینی (۱۳۸۲) بر سه جنبه از توسعه اجتماعی تأکید دارد: شاخص‌های اقتصادی شامل

اشتغال، برابری، پس‌انداز ملی، رشد اقتصادی، و حجم سرمایه‌گذاری؛ شاخص‌های انسانی شامل سطح سواد، سلامت و بهداشت، و امید به زندگی؛ و شاخص‌های اجتماعی شامل میزان مشارکت و ضریب امنیت.

UN (۲۰۰۹) آموزش، بهداشت و سلامت، مسکن، درآمد و فعالیت‌های اقتصادی، سوادآموزی، جمعیت، و اشتغال را از مؤلفه‌های توسعه اجتماعی می‌داند و برای آن‌ها شاخص‌هایی نیز بیان می‌کند.

Keoleian & Anderson (۲۰۰۸) از جمعیت، کیفیت زندگی، بهداشت، آموزش، اشتغال، و محیط زیست به مثابه مؤلفه‌های توسعه اجتماعی یاد می‌کنند. Todaro (۲۰۰۶) شاخص‌های کمی توسعه اجتماعی را میزان‌نپایین رشد جمعیت، امید به زندگی، افزایش سطح زندگی، بهره‌وری، میزان‌نپایین مرگ‌ومیر کودکان، توزیع متناسب درآمد، سطح بالای اشتغال، میزان مشارکت، میزان نوآوری و شاخص‌های کیفی آن را آزادی انتخاب، خواست سیاسی، عزت نفس جامعه، و امنیت و ثبات معرفی می‌کند.

Estes (2005) در مطالعه خود شاخص‌های توسعه اجتماعی را در سه دسته کلی شرح می‌دهد که عبارت‌اند از الف) شاخص‌های اساسی که آینده فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی را نشان می‌دهند، مانند افزایش همبستگی‌های اجتماعی در مقابله با تهدیدهای خارجی؛ ب) شاخص‌های متقارن که به چرخه‌های اجتماعی و اقتصادی متوالی اشاره می‌کند که در زمانی اندک پشت سرهم رخ می‌دهند، مانند افزایش میزان جرم هنگام افزایش بی‌کاری و فقر؛ ج) شاخص‌های گند یا آهسته که نشان می‌دهد چگونه جامعه می‌توانست پیشرفت بیشتری داشته باشد، مانند کاهش هزینه‌های اجتماعی در طول دوره توسعه اقتصادی.

Matsui (۲۰۰۴) به بررسی شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی در سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۱ در کشورهای جنوب و شرق آسیا پرداخت و این کشورها را بر اساس شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی رتبه‌بندی کرد. وی شاخص‌های توسعه اجتماعی را در قالب معیارهای سطح زندگی مناسب، دانش (آموزش)، کاهش فقر، زندگی طولانی همراه سلامت، برابری، و محیط زیست‌بررسی نمود. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که از لحاظ شاخص‌های توسعه انسانی کشور هنگ‌کنگ و از لحاظ شاخص‌های توسعه اجتماعی کشور کره در رتبه نخست قرار دارند.

Jackson (۲۰۰۲) در تحقیق خود میزان توسعه اجتماعی را در سه کشور آمریکا و کانادا و سوئد بررسی کرد. وی اشتغال، درآمد، امنیت شغلی، حمایت‌های اجتماعی، بهداشت و سلامت، آموزش و پرورش، و مشارکت مدنی را مؤلفه‌های اصلی توسعه اجتماعی معرفی کرد.

Estes (۲۰۰۰) در تحقیقی دیگر معیارهایی چون آموزش، وضعیت بهداشت و درمان، وضعیت زنان، فعالیت‌های دفاعی، شرایط اقتصادی، ویژگی‌های جمعیتی، اوضاع جغرافیایی، مشارکت سیاسی، تنوع فرهنگی و اقدامات رفاه‌یاری ارزیابی کرد.

Ghai, Hopkins, McGranahan (۱۹۸۸) مؤلفه‌های توسعه اجتماعی را به چهار دسته تقسیم کردند: شرایط زندگی، مانند بهداشت و تغذیه و مسکن؛ جنبه‌های اطلاعاتی و فرهنگی، مانند سوادآموزی، آموزش و پرورش، مطبوعات و رسانه‌ها، کتابخانه‌ها و هنر؛ برخی مسائل اجتماعی، مانند حقوق بشر، وضعیت زنان و کودکان، مشارکت، برابری، و وضعیت محیط زیست؛ شاخص‌های ذهن و جان آدمی، مانند رضایت و کامیابی.

شکل ۱ بیانگر عوامل پیش‌برنده و بازدارنده توسعه اجتماعی است که از یافته‌های تحقیقی پیش‌نگاشته‌ها جمع‌بندی شده است.

روش‌شناسی تحقیق

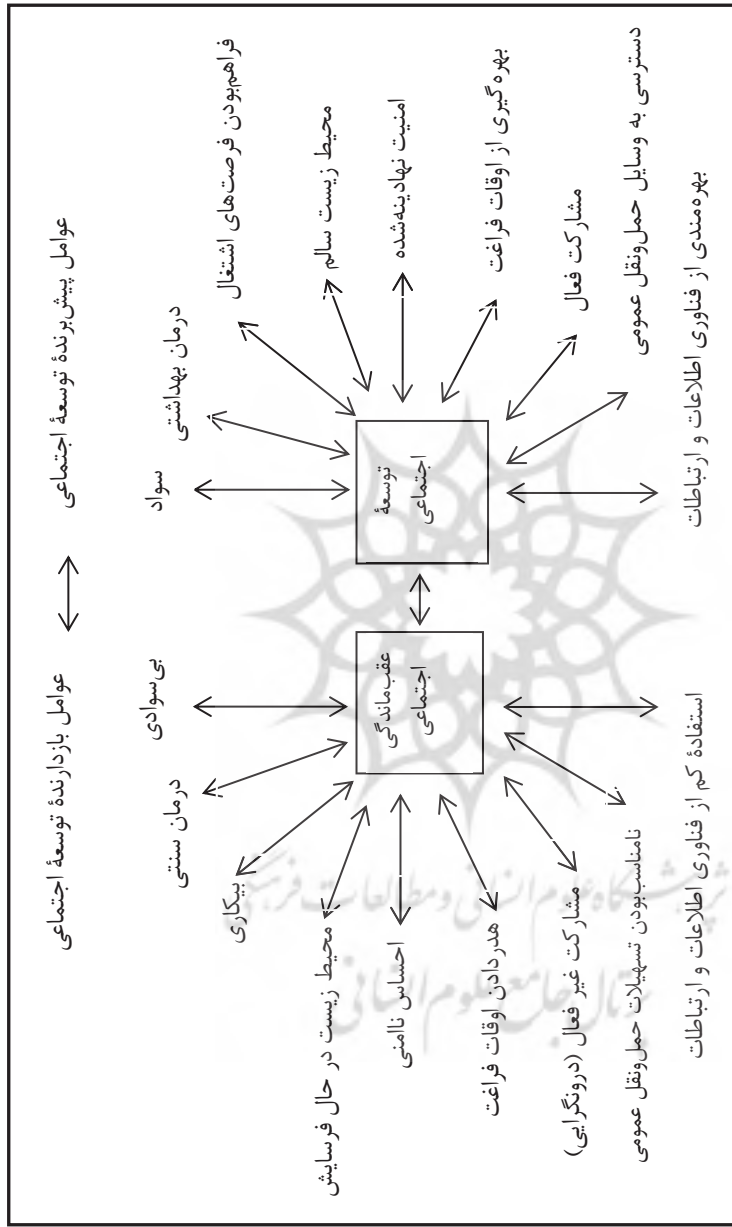
پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها توصیفی-تحلیلی، و از نوع پیمایشی است. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. به منظور تعیین انحراف معیار جامعه مورد مطالعه و نیز تعیین دقت احتمالی مطلوب ۳۰ نمونه از جامعه آماری تحقیق، به طور تصادفی، انتخاب و پیش‌آزمون شد. انحراف معیار به دست آمده از این پیش‌آزمون ۳٫۱۵ و مقدار t عدد ثابت ۱٫۹۶ است. دقت احتمالی مطلوب از فرمولی که در پی می‌آید محاسبه شد:

$$d = t \frac{s}{\sqrt{n}}$$

مقدار دقت احتمالی مطلوب ۱٫۱ محاسبه گردید که به منظور افزایش دقت و صحت نتایج مقدار به دست آمده تا ۰٫۵۵ تعدیل شد. در نهایت، با قراردادن مقدار دقت احتمالی مطلوب و انحراف معیار و حجم جامعه در فرمول کوکران، حجم نمونه ۱۲۴ نفر برآورد گردید که برای اطمینان بیشتر در نهایت ۱۵۰ پرسشنامه تکمیل و تحلیل شد.

$$n = \frac{N(t.s)^2}{Nd^2 + (t.s)^2} \quad n = \frac{(6354)(38/06)}{(6354)(0/30) + (38/06)} = 124$$

شکل ۱. مدل عوامل پیش برنده و بازدارنده توسعه اجتماعی

این تعداد نمونه از بین جامعه آماری مردان و زنان عضو خانوار کشاورزان ساکن روستاهای شهرستان کرج، که ۶۳۵۴ تن بودند، انتخاب شد. در پژوهش حاضر، برای انتخاب روستاها روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای به کار رفت. ابتدا از هر بخش شهرستان کرج یک دهستان (دهستان پلنگ‌آباد از بخش اشتهارد، دهستان محمدآباد از بخش مرکزی، دهستان آدران از بخش آسارا) و سپس از هر دهستان چهار روستا (روستاهای مرادتپه، پلنگ‌آباد، فردآباد، جعفرآباد از دهستان پلنگ‌آباد؛ روستاهای قزل‌حصار، گلستانک، سپیددشت، قلعه‌روستایی از دهستان محمدآباد؛ روستاهای ارنکه، سیجان، جی، کندر از دهستان آدران) انتخاب شد. بر این اساس، جمعاً اطلاعات مورد نیاز از بین دوازده روستای شهرستان کرج جمع‌آوری گردید. برای انتخاب افراد نمونه نیز از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شد. ابزار اصلی تحقیق پرسشنامه بود که پس از بررسی روایی محتوا، کارشناسان آن را به کار گرفتند. پرسشنامه تحقیق شامل بخش‌های ویژگی‌های فردی مانند جنسیت، سن، وضعیت تأهل، سطح تحصیلات، نوع اشتغال (مقیاس اسمی و فاصله‌ای)، ویژگی‌های اقتصادی مانند میزان درآمد، نوع مسکن، نوع وسیله نقلیه (مقیاس اسمی و نسبی)، ویژگی‌های عمومی مانند عضویت در نهادهای روستایی، شرکت در دوره‌های آموزشی، میزان استفاده از وسایل اطلاعاتی و ارتباطی (مقیاس اسمی و ترتیبی)، و نگرش‌سنجی (طیف لیکرت) بود. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ بالای ۰/۷ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مناسب پرسشنامه است. پردازش و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS صورت گرفت. در بخش آمار توصیفی از فراوانی، درصد، میانگین، و انحراف معیار استفاده گردید و در بخش آمار استنباطی نیز تحلیل عاملی به کار رفت.

یافته‌های تحقیق

با توجه به نوع و اهداف تحقیق، از آماره‌های توصیفی مانند فراوانی، درصد، میانگین، و انحراف معیار برای بیان ویژگی‌های جامعه مورد مطالعه استفاده شد. در بخش آمار استنباطی نیز از تکنیک تحلیل عاملی برای تعیین عوامل پیش‌برنده و بازدارنده توسعه اجتماعی بهره گرفته شد که نتایج آن با نام یافته‌های توصیفی و استنباطی در ادامه بیان می‌شود.

یافته‌های توصیفی

بر اساس یافته‌های تحقیق از مجموع ۱۵۰ فرد مورد مطالعه ۵۲ درصد (۷۸ نفر) مرد و ۴۸ درصد (۷۲ نفر) زن بودند. میانگین سنی آن‌ها ۴۶ سال، بین ۲۳ و ۷۶ سال، بود. ۴۴ درصد

شیدرخ سادات حبیبزاده و همکاران تحلیل عاملی عوامل پیش‌برنده و بازدارنده توسعه اجتماعی ...

پاسخگویان زارع، ۳۲٫۷ درصد باغ‌دار، و ۲۳٫۳ درصد دامدار بودند. ۱۴ درصد آن‌ها علاوه بر کار کشاورزی شغل خارج از مزرعه نیز انجام می‌دادند (جدول ۱).

جدول ۱. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس جنسیت، سن، نوع اشتغال

جنسیت	فراوانی (نفر)	درصد	سن (سال)	فراوانی (نفر)	درصد	نوع اشتغال	فراوانی (نفر)	درصد
مرد	۷۸	۵۲	۲۰-۴۰	۵۵	۳۶٫۷	زارع	۶۶	۴۴
زن	۷۲	۴۸	۴۱-۶۰	۷۰	۴۶٫۶	باغ‌دار	۴۹	۳۲٫۷
جمع کل	۱۵۰	۱۰۰	۶۱-۸۰	۲۵	۱۶٫۷	دامدار	۳۵	۲۳٫۳
			جمع کل	۱۵۰	۱۰۰	جمع کل	۱۵۰	۱۰۰

میانگین رندشده سن: ۴۶، انحراف معیار: ۱۳٫۴۹

۲۰ درصد پاسخگویان بی‌سواد، ۱۰ درصد قادر به خواندن و نوشتن، ۳۷٫۳ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۲٫۷ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۲ درصد دارای تحصیلات متوسطه، ۱۳٫۳ درصد دیپلم، ۱٫۴ درصد فوق‌دیپلم، و ۳٫۳ درصد دارای مدرک کارشناسی و بالاتر بودند (جدول ۲).

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس مقطع تحصیلی

مقطع تحصیلی	بی‌سواد	خواندن و نوشتن	ابتدایی	راهنمایی	متوسطه	دیپلم	فوق‌دیپلم و کارشناسی و بالاتر	جمع کل
فراوانی (نفر)	۳۰	۱۵	۵۶	۱۹	۳	۲۰	۵	۱۵۰
درصد	۲۰	۱۰	۳۷٫۳	۱۲٫۷	۲	۱۳٫۳	۳٫۳	۱۰۰

یافته‌های استنباطی

تحلیل عاملی عوامل پیش‌برنده توسعه اجتماعی به‌منظور تعیین مناسب‌بودن داده‌های گردآمده برای تحلیل عاملی از ضریب KMO استفاده

شد. در این بخش مقدار KMO برابر با ۰,۷۲۵ به دست آمد که نشان‌دهنده مناسب بودن همبستگی‌های داده‌ها برای تحلیل عاملی است. از سوی دیگر، برای اطمینان از مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی از آزمون بارتلت نیز استفاده شد. مقدار آماره بارتلت برابر با ۱۸۴۴,۷۵۶ به دست آمد که در سطح ۹۹ درصد معنادار است. از این رو، داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب شدند.

جدول ۳. اندازه KMO و نتایج آزمون بارتلت

آزمون بارتلت		KMO
ضریب آزمون بارتلت	سطح معناداری	۰,۷۲۵
۱۸۴۴,۷۵۶	۰,۰۰	

در جدول ۳ مقدار KMO و نتایج آزمون بارتلت و در جدول ۴ عوامل استخراج شده همراه مقادیر ویژه و درصد واریانس هر یک و درصد واریانس تجمعی عوامل آمده است.

جدول ۴. عوامل استخراج شده همراه مقدار ویژه، درصد واریانس، درصد واریانس تجمعی

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
اول: محیط زیست	۳,۵۵۸	۱۶,۱۷۵	۱۶,۱۷۵
دوم: حمل و نقل	۲,۲۸۲	۱۰,۳۷۱	۲۶,۵۴۵
سوم: اشتغال زنان	۲,۱۲۵	۹,۶۶۱	۳۶,۲۰۶
چهارم: ارتباطات	۲,۰۹۷	۹,۵۳۱	۴۵,۷۳۸
پنجم: همبستگی اجتماعی	۱,۸۹۳	۸,۶۰۵	۵۴,۳۴۲
ششم: روابط خانوادگی	۱,۶۹۳	۷,۶۹۵	۶۲,۰۳۸
هفتم: درخواست کمک از دیگران	۱,۳۷۴	۶,۲۴۴	۶۸,۲۸۲
هشتم: علاقه به کار	۱,۲۵۲	۵,۶۹۱	۷۳,۹۷۳

با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی، هشت عامل با مقدار ویژه بالاتر از یک استخراج شد که در مجموع ۷۳,۹۷ درصد از کل واریانس را تبیین کرد. پس از بررسی متغیرهای هر عامل، عوامل استخراج شده به شرح زیر تعیین شد. عامل اول، محیط زیست، با مقدار ویژه ۳,۵۶ تبیین‌کننده ۱۶,۱۷ درصد از واریانس کل است

و مهم‌ترین عامل پیش‌برنده توسعه اجتماعی به‌شمار می‌رود. عامل دوم، حمل‌ونقل، با مقدار ویژه ۲/۲۸ تبیین‌کننده ۱۰/۳۷ درصد واریانس است. عامل سوم، اشتغال زنان، با مقدار ویژه ۲/۱۲ تبیین‌کننده ۹/۶۶ درصد از واریانس است. عامل چهارم، ارتباطات، با مقدار ویژه ۲/۰۹ تبیین‌کننده ۹/۵۳ درصد واریانس است. عامل پنجم، همبستگی اجتماعی، با مقدار ویژه ۱/۸۹ تبیین‌کننده ۸/۶ درصد از واریانس است. عامل ششم، روابط خانوادگی، با مقدار ویژه ۱/۶۹ تبیین‌کننده ۷/۶۹ درصد واریانس است. عامل هفتم، درخواست کمک از دیگران، با مقدار ویژه ۱/۳۷ تبیین‌کننده ۶/۲۴ درصد واریانس است. و در نهایت عامل هشتم، علاقه به کار، با مقدار ویژه ۱/۲۵ تبیین‌کننده ۵/۶۹ درصد از واریانس است.

در جدول ۵ عوامل هشت‌گانه و متغیرهای هر یک همراه میانگین و انحراف معیار و بار عاملی آن‌ها می‌آید.

جدول ۵. عوامل پیش‌برنده توسعه اجتماعی همراه متغیرهای مربوطه، میانگین، انحراف معیار، بار عاملی

نام عوامل	گویه‌ها	میانگین (از ۵)	انحراف معیار	بار عاملی
محیط زیست	همه افراد در قبال پاکیزگی محیط زیست مسئول‌اند.	۴/۲۷	۰/۴۹	۰/۸۴۹
	اگر هر فرد از محیط زیست خود حفاظت کند، محیط زیست آلوده نمی‌شود.	۴/۲۸	۰/۴۶	۰/۹۱۳
	نباید زباله‌های خود را در محیط اطراف رها کرد.	۴/۳۱	۰/۴۸	۰/۹۰۲
	علاوه بر پاکیزگی محل زندگی خود، پاکیزگی کل روستا اهمیت دارد.	۴/۲۷	۰/۴۹	۰/۹۱۵
حمل‌ونقل	استفاده از وسایل حمل‌ونقل عمومی را به وسیله نقلیه شخصی ترجیح می‌دهم.	۳/۶۱	۰/۹۱	۰/۶۲۴
	استفاده از وسایل حمل‌ونقل عمومی باعث کاهش آلودگی هوا می‌شود.	۴/۴۱	۰/۵۹	۰/۹۱۸
	استفاده از وسایل حمل‌ونقل عمومی باعث کاهش هزینه‌ها می‌شود.	۴/۴۲	۰/۵۷	۰/۹۰۸
اشتغال زنان	زنان می‌توانند به‌صورت فصلی کار کنند.	۳/۶۴	۰/۸۱	۰/۹۰۱
	زنان هم می‌توانند مانند مردان شغل درآمدزا داشته باشند.	۳/۸۶	۰/۹۷	۰/۹۰۴

نام عوامل	گویه‌ها	میانگین (از ۵)	انحراف معیار	بار عاملی
ارتباطات	فناوری‌های ارتباطی نوین، مانند اینترنت و تلفن همراه، مفیدند.	۳،۶۵	۰،۶۵	۰،۷۱۶
	بسیاری از اطلاعات را می‌توان از طریق روزنامه و رادیو و ... به دست آورد.	۴،۱۱	۰،۵۵	۰،۷۷۲
	سوادآموزی برای همه افراد الزامی است.	۴،۳۱	۰،۵۷	۰،۶۱۵
همبستگی اجتماعی	دوستان زیادی دارم.	۲،۷۴	۰،۸۶	۰،۸۹۵
	دوست دارم اوقات فراغتم را در کنار دوستانم سپری کنم.	۲،۴۶	۰،۸۳	۰،۸۸۲
روابط خانوادگی	در جمع بودن را به تنهایی ترجیح می‌دهم.	۴،۱۱	۰،۷۷	۰،۸۰۷
	هنگام تصمیم‌گیری باید با دیگران نیز مشورت کرد و از نظر آن‌ها استفاده کرد.	۳،۹۳	۰،۹	۰،۶۸۳
	معمولاً اوقات فراغتم را در کنار اعضای خانواده سپری می‌کنم.	۴،۱۷	۰،۷۳	۰،۵۶۰
درخواست کمک از دیگران	کار گروهی بهتر از کار فردی است.	۴	۰،۶۲	۰،۶۰۵
	باید هر سال یکبار جهت معاینه به پزشک مراجعه کرد.	۳،۱۰	۰،۶۵	۰،۷۳۴
علاقه به کار	کار کردن را دوست دارم.	۴،۵۹	۰،۵۳	۰،۸۷۲

مقیاس: ۱. کاملاً مخالفم؛ ۲. مخالفم؛ ۳. متوسط؛ ۴. موافقم؛ ۵. کاملاً موافقم

تحلیل عاملی عوامل بازدارنده توسعه اجتماعی

به منظور تعیین مناسب بودن داده‌های گردآمده برای تحلیل عاملی از ضریب KMO استفاده شد. در این بخش، مقدار KMO برابر با ۰،۷۲۱ به دست آمد که نشان‌دهنده مناسب بودن همبستگی‌های میان داده‌ها برای تحلیل عاملی است. از سوی دیگر، برای اطمینان از مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی از آزمون بارتلت نیز استفاده شد. مقدار آماره بارتلت برابر با ۵۸۷،۸۶۴ به دست آمد که در سطح ۹۹ درصد معنادار است. از این رو داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب شدند.

جدول ۶. اندازه KMO و نتایج آزمون بارتلت

آزمون بارتلت		KMO
ضریب آزمون بارتلت	سطح معناداری	
۵۸۷٫۸۶۴	۰٫۰۰	۰٫۷۲۱

در جدول ۶ مقدار KMO و نتایج آزمون بارتلت و در جدول ۷ عوامل استخراج‌شده همراه مقادیر ویژه و درصد واریانس هر یک و نیز درصد واریانس تجمعی عوامل می‌آید.

جدول ۷. عوامل استخراج‌شده همراه مقدار ویژه، درصد واریانس، درصد واریانس تجمعی

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
اول: بهداشت سنتی	۲٫۲۹۹	۱۴٫۳۶۸	۱۴٫۳۶۸
دوم: عدم احساس نیاز به آموزش	۱٫۹۰۸	۱۱٫۹۲۳	۲۶٫۲۹۲
سوم: عدم احساس امنیت	۱٫۸۰۱	۱۱٫۲۵۳	۳۷٫۵۴۵
چهارم: بی‌اعتمادی به دیگران	۱٫۶۰۱	۱۰٫۰۰۷	۴۷٫۵۵۲
پنجم: خوداتکایی منفی	۱٫۵۷۵	۹٫۸۴۴	۵۷٫۳۹۶
ششم: درون‌گرایی	۱٫۲۹۹	۸٫۱۱۹	۶۵٫۵۱۵

با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی، شش عامل با مقدار ویژه بالاتر از یک استخراج شد که در مجموع ۶۵٫۵۱ درصد از کل واریانس را تبیین کرد. پس از بررسی متغیرهای هر عامل، عوامل استخراج‌شده به شرح زیر تعیین شد.

عامل اول، بهداشت سنتی، با مقدار ویژه ۲٫۲۹ تبیین‌کننده ۱۴٫۳۶ درصد از واریانس کل است و مهم‌ترین عامل بازدارنده توسعه اجتماعی به‌شمار می‌آید. عامل دوم، عدم احساس نیاز به آموزش، با مقدار ویژه ۱٫۹ تبیین‌کننده ۱۱٫۹۲ درصد از واریانس است. عامل سوم، عدم احساس امنیت، با مقدار ویژه ۱٫۸ تبیین‌کننده ۱۱٫۲۵ درصد از واریانس است. عامل چهارم، بی‌اعتمادی به دیگران، با مقدار ویژه ۱٫۶ تبیین‌کننده ۱۰ درصد واریانس است. عامل پنجم، خوداتکایی منفی، با مقدار ویژه ۱٫۵۷ تبیین‌کننده ۹٫۸۴ درصد از واریانس است. در نهایت عامل ششم، درون‌گرایی، با مقدار ویژه ۱٫۲۹ تبیین‌کننده ۸٫۱۱ درصد از واریانس است. در جدول ۸ عوامل شش‌گانه و متغیرهای هر یک همراه میانگین و انحراف معیار و بار عاملی آنها آمده است.

جدول ۸. عوامل بازدارنده توسعه اجتماعی همراه متغیرها، میانگین، انحراف معیار، بار عاملی

نام عوامل	گویه‌ها	میانگین (از ۵)	انحراف معیار	بار عاملی
بهداشت سنتی	در صورت بروز بیماری نیازی به مراجعه به پزشک نیست و می‌توان با مصرف گیاهان دارویی خود را معالجه کرد.	۳٫۴۹	۰٫۶۶	۰٫۸۳۱
	هنگام زایمان زنان می‌توان بدون کمک گرفتن از دکتر یا ماما این کار را انجام داد.	۳٫۷۱	۰٫۵۷	۰٫۸۵۰
عدم احساس نیاز به آموزش	فرزندان باید به جای تحصیل کار کنند.	۳٫۸۵	۰٫۶	۰٫۷۷۶
	زنان نیازی به تحصیل ندارند.	۳٫۹۵	۰٫۵۸	۰٫۷۴۸
	افراد روستایی به تحصیلات عالی نیاز ندارند.	۳٫۵۹	۰٫۷۲	۰٫۶۴۰
عدم احساس امنیت	به دلیل نبود امنیت در روستا زنان نباید بیرون از خانه کار کنند.	۳٫۶۵	۰٫۶۸	۰٫۷۷۵
	اشتغال زنان در خارج از خانه پسندیده نیست.	۳٫۶۹	۰٫۸۶	۰٫۸۳۹
بی‌اعتمادی به دیگران	به غیر از افراد خانواده نمی‌توان به شخص دیگری اعتماد کرد.	۳٫۵۷	۰٫۵۶	۰٫۵۷۳
	با تاریک شدن هوا نمی‌توان از خانه خارج شد.	۳٫۸۹	۰٫۴۶	۰٫۷۰۸
خوداتکایی منفی	همیشه از سرقت اموالم هراس دارم.	۳٫۵۱	۰٫۷۱	۰٫۶۹۰
	نیاید با افراد فامیل ارتباط داشت.	۴٫۴۳	۰٫۴۹	۰٫۶۳۰
	برای تأمین هزینه‌های زندگی، کودکان هم باید کار کنند.	۴٫۱	۰٫۷۵	۰٫۸۱۱
درون‌گرایی	ترجیح می‌دهم اوقات فراغتم را تنها سپری کنم.	۴٫۳۱	۰٫۶۶	۰٫۸۲۰

مقیاس: ۱. کاملاً موافقم؛ ۲. موافقم؛ ۳. متوسط؛ ۴. مخالفم؛ ۵. کاملاً مخالفم.

نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های این پژوهش، هشت مورد عوامل پیش‌برنده توسعه اجتماعی شناسایی شد. از این هشت عامل، محیط زیست مهم‌ترین عامل به‌شمار می‌رود. در مطالعات Keoleian & Anderson (۲۰۰۸)، Matsui (۲۰۰۴)، و Ghai, Hopkins, McGranahan (۱۹۸۸) نیز عامل محیط زیست یکی از مؤلفه‌های توسعه اجتماعی معرفی می‌شود. همچنین در تحقیق لشکری

(۱۳۸۷) به میزان آلودگی محیط زیست به منزله شاخصی منفی در توسعه اجتماعی اشاره می‌شود. از آنجا که بر اساس نتایج این تحقیق بیشتر افراد مورد مطالعه (بیش از ۸۰٪) به لزوم حفظ پاکیزگی محیط زیست آگاه‌اند اما به آن عمل نمی‌کنند، پیشنهاد می‌شود کلاس‌هایی جهت آموزش فعالیت‌های حفاظت از محیط زیست برگزار گردد تا جامعه روستایی با این قبیل فعالیت‌ها بیشتر آشنا شوند و درصد فعالیت‌های حفاظتی از محیط‌زیست افزایش یابد.

دومین عامل پیش‌برنده توسعه اجتماعی در این تحقیق حمل‌ونقل شناخته شد که در تحقیق لشکری (۱۳۸۷) نیز به آن اشاره شده است. پیشنهاد می‌شود جهت افزایش میزان استفاده از وسایل حمل‌ونقل عمومی تعداد این وسایل در روستاها افزایش و کیفیت خدمت‌رسانی آن‌ها بهبود یابد.

سومین عامل اشتغال زنان است. در تحقیق کریمی (۱۳۸۴) به طور مشخص اشتغال زنان و در تحقیقات لشکری (۱۳۸۷)، کوثری (۱۳۸۷)، احمدی (۱۳۸۶)، معینی (۱۳۸۲)، UN (۲۰۰۹)، Keoleian & Anderson (۲۰۰۸)، Todaro (۲۰۰۶)، و Jackson (۲۰۰۲) اشتغال مؤلفه توسعه اجتماعی معرفی می‌شود. از آنجا که بر اساس نتایج این تحقیق بیشتر افراد مورد مطالعه (بیش از ۷۰٪) با اشتغال زنان موافق‌اند، پیشنهاد می‌شود زمینه‌هایی برای اشتغال زنان فراهم گردد تا توانایی نقش‌آفرینی در اجتماع را به‌دست آورند.

عامل ارتباطات چهارمین عامل پیش‌برنده است. عنایستانی و وزیر (۱۳۹۰)، حاجی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۰)، کوثری (۱۳۸۷)، و Ghai, Hopkins, McGranahan (۱۹۸۸) نیز در تحقیقات خود به این مورد اشاره می‌کنند. با توجه به عصر ارتباطات و اطلاعات و اهمیت فعالیت‌ها بر اساس دانایی و مدیریت، از آنجا که تسهیلات ارتباطی در روستاهای مورد مطالعه حداقل است، پیشنهاد می‌شود آگاهی‌رسانی از طریق رسانه‌های گروهی انجام گیرد و برای خدمات ICT در روستاها سرمایه‌ای در نظر گرفته شود. نیز پیشنهاد می‌شود دهیاری‌ها خبرنگارهای کشاورزی را چاپ و بین کشاورزان توزیع کنند.

طبق نتایج تحقیق، همبستگی اجتماعی، روابط خانوادگی، درخواست کمک از دیگران، و علاقه به کار به ترتیب از دیگر عوامل پیش‌برنده توسعه اجتماعی‌اند.

بر اساس یافته‌های پژوهش، شش مورد عوامل بازدارنده توسعه اجتماعی شناسایی شد. بهداشت سنتی مهم‌ترین عامل بازدارنده به‌شمار می‌آید. در مطالعات رضایی اسکندری (۱۳۸۹)، لشکری (۱۳۸۷)، کوثری (۱۳۸۷)، رضایی (۱۳۸۶)، احمدی (۱۳۸۶)، کریمی (۱۳۸۴)،

حاجی‌ابراهیم‌زاده (۱۳۸۳)، معینی (۱۳۸۲)، UN (۲۰۰۹)، Anderson & Keoleian (۲۰۰۸)، Jackson (۲۰۰۲)، Estes (۲۰۰۰)، و Ghai, Hopkins, McGranahan (۱۹۸۸) بهداشت یکی از مؤلفه‌های توسعه اجتماعی معرفی و به نقش کلیدی شاخص‌های بهداشتی در افزایش سطح توسعه اجتماعی اشاره می‌شود. پیشنهاد می‌شود جهت افزایش میزان مراجعه به پزشک و کاهش میزان استفاده از روش‌های سنتی در درمان بیماری‌ها، تعداد افراد متخصص در روستاها افزایش و کیفیت خدمت‌رسانی آن‌ها بهبود یابد. همچنین اقدامات لازم در جهت بهبود وضعیت امکانات بهداشتی در سطح روستاها صورت گیرد.

دومین عامل بازدارنده توسعه اجتماعی عدم احساس نیاز به آموزش شناخته شد. در تحقیقات رضایی اسکندری (۱۳۸۹)، کوثری (۱۳۸۷)، لشکری (۱۳۸۷)، احمدی (۱۳۸۶)، رضایی (۱۳۸۶)، کریمی (۱۳۸۴)، حاجی‌ابراهیم‌زاده (۱۳۸۳)، UN (۲۰۰۹)، Anderson & Keoleian (۲۰۰۸)، Matsui (۲۰۰۴)، Estes (۲۰۰۰)، Jackson (۲۰۰۲)، و Ghai, Hopkins, McGranahan (۱۹۸۸) آموزش یکی از مؤلفه‌های توسعه اجتماعی معرفی می‌شود. همچنین در تحقیق عزمی (۱۳۸۷) پایین بودن سطح سواد مانع توسعه اجتماعی و ارتقای سطح آموزش راهکار فایده‌آمدن بر این مانع شمرده می‌شود. بر اساس نظریه‌های آموزشی یادگیری زمانی اتفاق می‌افتد که مخاطبان به آموزش احساس نیاز کنند و انگیزه کافی داشته باشند. از آنجا که ایجاد تسهیلات آموزشی و دسترسی به منابع یادگیری در ایجاد انگیزه مؤثر است، توصیه می‌شود برای ایجاد تسهیلات آموزشی و ترویجی سرمایه‌گذاری لازم انجام شود.

عدم احساس امنیت سومین عامل بازدارنده توسعه اجتماعی است. در مطالعات پورطاهری و همکاران (۱۳۸۹)، لشکری (۱۳۸۷)، رضایی (۱۳۸۶)، احمدی (۱۳۸۶)، حاجی‌ابراهیم‌زاده (۱۳۸۳)، معینی (۱۳۸۲)، و Todaro (۲۰۰۶) وجود امنیت در جامعه از عوامل توسعه اجتماعی معرفی می‌شود. نتایج تحقیق نشان می‌دهد در منطقه مورد مطالعه میزان امنیت تقریباً مناسب است و برای حفظ و نگهداری وضعیت امنیتی موجود لازم است به عوامل پیش‌برنده آن توجه شود. همچنین طبق نتایج تحقیق بی‌اعتمادی به دیگران، خوداتکایی منفی، و درون‌گرایی به ترتیب از دیگر عوامل بازدارنده توسعه اجتماعی‌اند.

منابع

احمدی، سید محمد، ۱۳۸۶، توسعه اجتماعی و امنیت ملی، پژوهش‌نامه توسعه اجتماعی، شماره ۱۴، ۶۹-۹۰.

ازکیا، مصطفی، غفاری، غلامرضا، ۱۳۸۱، جامعه‌شناسی توسعه، چاپ چهارم، تهران، مؤسسه نشر کلمه. استس، ریچارد، ۱۳۷۹، روند توسعه اجتماعی جهان: چالش‌های توسعه برای قرن جدید، فصلنامه برنامه و بودجه، شماره ۵۷ و ۵۶، ۹۱-۱۳۲.

پورطاهری، مهدی، سجاسی قیداری، حمدالله، صادقلو، طاهره، ۱۳۸۹، سنجش و اولویت‌بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی، با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی براساس تشابه به حل ایده‌آل فازی: (مطالعه موردی: دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان خدابنده)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال اول، شماره ۱، ۱-۳۲.

پیران، پرویز، ۱۳۸۲، توسعه اجتماعی و چالش‌های پیش‌رو، سخنرانی در دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

تودارو، مایکل، ۱۳۸۵، توسعه اقتصادی در جهان سوم، چاپ چهاردهم، تهران، کوهسار. توسلی، غلام‌عباس، ۱۳۷۲، جامعیت مفهوم توسعه، مجموعه مقالات سمینار جامعه‌شناسی توسعه، جلد دوم، سمت.

حاجی‌ابراهیم‌زاده، تبسم، ۱۳۸۳، سنجش عملکرد شوراهای اسلامی نمونه با شاخص‌های توسعه اجتماعی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت توسعه، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

حاجی‌نژاد، علی، نوری، مرضیه، فضل‌علی، زینب، ۱۳۹۰، ارزیابی میزان بهره‌برداری دهیاران از فناوری اطلاعات و ارتباطات در مدیریت روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان‌های گلگاه و بهشهر، استان مازندران)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره ۲، ۱۳۷-۱۶۰.

رضایی اسکندری، داود، ۱۳۸۹، توسعه اجتماعی کشورهای آسیای مرکزی، دوفصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، شماره ۶، ۱۹-۴۰.

رضایی، زهرا، ۱۳۸۶، توسعه اجتماعی در ایران: شاخص‌ها و موانع، پژوهش‌نامه توسعه اجتماعی، شماره ۱۴، ۱۵-۴۸.

عزمی، آئیژ، ۱۳۸۷، جایگاه توسعه اجتماعی ایران در راستای سند چشم‌انداز، فصلنامه راهبرد یاس، شماره ۱۵، ۹۷-۱۱۵.

عنابستانی، علی‌اکبر، وزیری، سمیه، ۱۳۹۰، تحلیل آثار اجتماعی، اقتصادی، و کالبدی ICT در توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان گرگان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره ۱، ۱۸۷-۲۱۳.

- فیروزآبادی، سید احمد، حسینی، سید رسول، قاسمی، روح‌اله، ۱۳۸۹، مطالعه شاخص‌ها و رتبه توسعه اجتماعی در استان‌های کشور و رابطه آن با سرمایه اجتماعی، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۳۷، ۵۷-۹۳.
- کریمی، غلامرضا، ۱۳۸۴، مروری بر مهم‌ترین شاخص‌های توسعه اجتماعی با تأکید بر شاخص‌های جنسیتی.
- کلانتری، صمد، گنجی، محمد، ۱۳۸۴، شاخص‌های توسعه اجتماعی و اقتصادی در ایران، مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۱۱ و ۲۱۲، ۱۴۶-۱۶۱.
- کوثری، مسعود، ۱۳۸۷، تأثیر نسبی فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی در توسعه اجتماعی، نامه پژوهش فرهنگی، شماره ۱، ۱۳۹-۱۷۰.
- لشکری، محمد، ۱۳۸۷، شاخص‌های کمی و کیفی توسعه اجتماعی، فصلنامه اقتصاد و جامعه، شماره ۱۸، ۴۹-۶۲.
- محمدیان، مهرداد، ۱۳۸۴، نگرش‌سنجی شهروندان تبریزی نسبت به توسعه اجتماعی، فصلنامه علوم اجتماعی، پیش‌شماره ۵، ۱۷۱-۱۹۱.
- معینی، محمدرضا، ۱۳۸۲، سیاست اجتماعی، توسعه اجتماعی، و نهادهای غیر رسمی، فصلنامه رفاه اجتماعی، ویژه‌نامه سیاست اجتماعی، سال سوم، شماره ۱۰، ۱۰۳-۱۱۸.
- Anderson, A. and Keoleian, G., 2008, **Social Development Indicators**, University of Michigan.
- Estes, R., 2005, **Global Change and Indicators of social Development**, University of Pennsylvania.
- Estes, R., 2001, **Social Welfare and Social Development: Partners or Competitors**, University of Pennsylvania.
- Ghai, D., Hopkins, M., and McGranahan, D., 1988, **some Reflections on Human & social Indicators for Development**, Discussion paper No 6, United Nations Research Institute for social Development (UNRISD).
- Ladbury, S., and Kinear, R., 1995, **Social Policy Research for Development**, London.
- Matsui, N., 2004, **Social Development Index as Capability Proxy: An Illustration of South and East Asia**, The Graduate School of East Asian Studies Yamaguchi University, Japan.
- Nancy, R., 2000, **World Summit Social Development, Economic Development and Social Responsibility**, Geneva, Switzerland.
- UN., 2009, **Social indicators**, Demographic and Social Statistics, United Nations statistics Division.

Factor Analysis of Social Development's Upgrading and Downgrading Factors, Karaj County, 2010

Shidrokh Sadat Habibzadeh*
M.Sc. Rural Development, University of Tehran

Hoshang Iravani
Prof., Faculty of Agricultural economics and Development, University of Tehran

Khalil Kalantari
Prof., Faculty of Agricultural economics and Development, University of Tehran

(Received: 7 Feb. 2012 Accepted: 18 June 2013)

Extended Abstract

Introduction

Social development is a phenomenon having close relationship with ways and how the people live in a society. The main goal of social development is to upgrade the levels of nnnrrll liii gg ttuuu yy rriiii gg rrrrrr rdd nnnii tinns based on accepted values. Focuses must be on: Reducing poverty and improving the qualities of Nutrition, Hygiene, Housing, Occupation, Education and fruitful spare time. Also it is a path for continuing to upgrade the effective values in the selected society and improving the social system for using ttt s ootttt iss ddd vvvoodi gg tee uuiii ty ff oollll rtttt inns ocr vvviiii gg nnnii tinns for Individual growth in different dimensions of human life and redistributing human roles for justice and social security indexes. It is important to know the upgrading and downgrading factors of social development in order to empower the positive and weakening negative factors. The objectives of the research has been to determine these factors in Karaj county and formulate some suggestions.

Methodology

An applied, descriptive and analytical research using surveying method has been in nnnrrr .. Bdddd dd Chhrrssss srrmll a tee mmm the iiee sss nnnn 550 nnnnnmnnStiii ttilll population was 6354 male and female of rural households of Karaj County. Proportional stratified sampling method has been used to select the villages and simple random sampling wss ssdd or tttttt tgg tee iddiii uu.... . rrrrrr rrrrr r meee uuiiii nniiii re wss nnttrttt dd and the reliability was determindd yy ssigg Crnnhhhh s Alhh.. (vrrr ..... ppprrt ppiii nns have been used for validating the questionnaire. For data processing SPSS computer software has been used. Statistical design included determining central tendencies and factor analysis.

Results

Based on the results 52% (78 persons) were male and 48% (72 persons) were female. Their mean of the age was 46 years, minimum age 23 years, and the maximum age 76 years. 44% of respondents were farmers, 32.7% horticulturists, 23.3% livestock breeders, and 14% of them in addition to agriculture had a job outside the farm. 20% were illiterate, 10% of them were only illiterate to read and write, 77.7% of them had a primary school education, 22.2% had a middle school education, 33.3% had a high school education, 11.1% had a diploma, 11.1% had a bachelor degree.

In the study 8 factors were identified having specific influence on the environment: 1. Lack of environmental awareness (66.67%), 2. Poor waste management (88.89%), 3. Lack of proper drainage (2.09%), 4. Lack of proper sanitation (99.99%), 5. Lack of proper water supply (77.78%), 6. Lack of proper housing (55.56%), 7. Lack of proper education (99.99%), 8. Lack of proper health services (11.11%). The total variance explained by these factors is 73.97%. The factors of social environment are: 1. Lack of environmental awareness (44.66%), 2. Poor waste management (11.22%), 3. Lack of proper drainage (11.55%), 4. Lack of proper sanitation (0%), 5. Lack of proper water supply (44.44%), 6. Lack of proper housing (11.11%), 7. Lack of proper education (11.11%), 8. Lack of proper health services (65.51%).

Conclusion

The study confirmed that the environment is not clean. One suggestion is to conduct related workshops. The second factor is the lack of proper waste management (2008). A suggestion for improving transportation, is to improve the qualities of services and the quantities of public transportation by private sector in oriented contracts. The research by Karimi (2005) is specifically referred to, and in the researches by Lashkari (2008), Kosari (2008), Ahmadi (2007), Moeeni (2003), UN (2009), Anderson & Keoleian (2008), Todaro (2006), and Jackson (2002), the employment is generally referred to as one of the social factors through cooperatives and self-help groups. The research is confirmed by Anabestani & Vaziri (2011), Hajinejad, Noori & Fazlali (2011), Kosari (2008), and Ghai, Hopkins & McGranahan (1988). One suggestion would be to use mass media and provide investment to improve ICT services. Social solidarity, family relationships, asking others for help, and interest in work were the other social factors.

rr iii tinnll yyii ..... In nnnrrll yyii eee is imoortttt oα oollll vvvoøæe tt ddd in tee studies by Rezaee Eskandari (2010), Lashkari (2008), Kosari (2008), Rezaee (2007), Ahmadi (2007), Karimi (2005), HajiEbrahimzadeh (2004), Moeeni (2003), UN (2009), Anderson & Keoleian (2008), Jackson (2002), Estes (2000), and Ghai, Hopkins & McGranahan (1988), has been confirmed as essential. The suggestion is to increase the number of quality services offered by the specialists and improve the health facilities. kkkk of feeling need for educkkkn wss tee nnnnm oowggriii gg tttt ... Meee uuuiiii nn sss been confirmed by the studies of Rezaee Eskandari (2010), Kosari (2008), Lashkari (2008), Ahmadi (2007), Rezaee (2007), Karimi (2005), HajiEbrahimzadeh (2004), UN (2009), Anderson & Keoleian (2008), Matsui (2004), Estes (2000), Jackson (2002) and Ghai, Hopkins & McGranahan (1988), therefore more investment for better education and extension activities can be recommended. Ntt llll igg eeeeeee is tee tii rd oowggriii gg factor in social development. Research findings by Pourtaheri, Sojasi Qidari, & Sadeghloo (2010), Lashkari (2008), Rezaee (2007), Ahmadi (2007), Hajiebrahimzadeh (2004), Moeeni (2003), and Todaro (2006), indicats that security has been known as a necessary element for social development. So it is important to keep the level of feeling secure for doing regular activities. Other downgrading factors were distrust regarding others, negative self-reliance and self-introversion, respectively.

Keywords: factor analysis, Karaj County, social development, social indexes, upgrading and downgrading factors.

References

- Ahmadi, M. (2007). **Social Development and National Security**, Social Development Research Journal, No. 14, pp. 69-90.
- Anabestani, A.; Vaziri, S. (2011). **Analysis of social, economical and physical Impacts of ICT in development of rural areas (case study : Gorgan County)**, Journal of Rural Resarch, Year 2, No. 1, pp. 187-213.
- Anderson, A.; Keoleian, G. (2008). **Social Development Indicators**, University of Michigan.
- Azkiya, M.; Ghafari, Gh. (2002). **Development Sociology**, Fourth Edition, Kalameh Publication Institute, Tehran.
- Azmi, A. (2008). **Position of Iran's Social Development in direction of the Outlook Document**, Journal of Rahbord Yas, No. 15, pp. 97-115.
- Estes, R. (2000). **World Social development trend: Challenges for the new century**, Journal of Planning and Budget, No. 56 & 57, pp. 91-132.
- Estes, R. (2001). **Social Welfare and Social Development : Partners or Competitors**. University of Pennsylvania.
- Firoozabadi, A.; Hosseini, R.; Ghasemi, R. (2010). **Study of Indexes and Rank of Social Development in Iran's Provinces and their Relationship with Social capital**, Journal of Social Welfare, No. 37, pp. 57-93.
- Ghai, D.; Hopkins, M.; McGranahan, D. (1988). **some Reflections on Human & social Indicators for Development**, Discussion parper No 6, united Nations Research Institute for social Development (UNRISD).

- HajiEbrahimzadeh, T. (2004). **Measuring Performance of Exemplary Islamic Councils by Social Development Indicators**, Master Thesis in Management of Development, Faculty of Social Sciences, University of Tehran.
- Hajinejad, A.; Noori, M.; Fazlali, Z. (2011). **Assessment of using the Information and Communication Technology in Rural Management by Rural Managers (Dehyars) (Case Study: Galoogah and Behshahr; Mazandaran Province)**, Journal of Rural Research, Year 2, No. 2, pp. 137 -160.
- Karimi, Gh. (2005). **A review of the Most Important Social Development Indexes with Emphasis on Gender Indicators**.
- Kosari, M. (2008). **Relative Effect of New Information and communication technologies in Social Development**, Cultural Research Journal, No. 1, pp. 139 -170.
- Ladburry, S.; Kinear, R. (1995). **Social Policy Research for Development**, London.
- Lashkari, M. 2008. **Quantitative and Qualitative Social Development Indexes**, Journal of Economy and Society, No. 18, pp. 49 -62.
- Matsui, N. (2004). **Social Development Index as Capability Proxy: An Illustration of South and East Asia**, The Graduate School of East Asian Studies Yamaguchi University, Japan.
- Moeni, M.R. (2003). **Social Policy, Social Development and Informal Institutions**, Journal of Social Welfare, Social Policy Special Edition, Year 3, No. 10, pp. 103 -118.
- Mohammadian, M. (2005). **The study of the mode of Tabriz citizen's view to social development**, Journal of Social Sciences, No. 5, pp. 171 -191.
- Nancy, R. (2000). **World Summiton Social Development, Economic Development and Social Responsibility**, Geneva, Switzerland.
- Piran, P. (2003). **Social development and future challenges**, lecture National projects office, the ministry of islamic culture and guidance.
- Pourtaheri, M; Sojasi Qidari, H; Sadeghloo, T. (2010). **Measurment and Priority Social Sustainability in Rural Regions with Using TOPSIS-FUZZY Technique Based on Order Preference by Similarity to an FUZZY Ideal Solution (Case Study: Khodabandeh Country Rurals in Central Part)**, Journal of Rural Resarch, Year 1, No. 1, pp. 1 -32.
- Rezaee Eskandari, D. (2010). **Social Development of Central Asian Countries**, Central Eurasia Biquarterly, No. 6, pp. 19 -40.
- Rezaee, Z. (2007). **Social Development in Iran : Indicators and Obstacles**, Social Development Research Journal, No. 14, pp. 15 -48.
- Todaro, M. (2006). **Economics development in third world**, Fourteenth Edition, Koohsar Publication, Tehran.
- UN. (2009). **Social indicators**, Demographic and Social Statistics, United nations statistics Division.